

УДК 35.073.52:336.7(477)

А. І. Бондаренко, кандидат наук з державного управління, докторант Навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Розглянуто можливості формування якісних механізмів державного регулювання під час надання фінансових послуг в Україні. Проаналізовано ефективне функціонування фінансової системи України, налагодження фінансової діяльності органів державного управління та суб'єктів господарювання, необхідність управління фінансовими ресурсами країни як чинника розв'язання суперечності між індивідуальним і приватним характером виробництва та суспільним призначенням відтворювального процесу.

Ключові слова: механізми державного регулювання; надання фінансових послуг; фінансова безпека держави.

The article considers possibilities of forming qualitative mechanisms of state regulation in the provision of financial services in Ukraine. For the effective functioning of the financial system of Ukraine, analysis and adjustment of the financial activities of government and business entities need to manage financial resources as a factor in solving the conflict between the individual and private nature of production and social reproduction process in general purpose actualize absolutely need to use new approaches to state financial security in its economic sector.

Financial security of society and the state as a whole in the provision of financial services will always affect the relationships that develop in the economic system of the state, namely the development of its components, as the productive forces, ownership of the means of production, forms of economic relations, methods and tools of state regulation of the economy. Thus, financial security comes from the nature of economic development of society and requires mandatory regulation establishing it as any that is vital to the existence of a state function.

With the formation of private property and free enterprise financial system of Ukraine requires rapid formation mechanism of public financial security mechanisms and the formation qualitative financial services, which aim to achieve defined results during the formation and execution of budgets in accordance with financial policy. The relevance of the state of financial security in public administration can be considered mechanism of state financial services as one of the most important elements of public administration reform in Ukraine.

Key words: mechanisms of government control; grant of financial services; financial safety of the state.

© А. І. Бондаренко, 2017

Постановка проблеми. Формування якісних механізмів державного регулювання ринку фінансових послуг проводилося на всіх етапах його розвитку, хоча, попри зміни керівних економічних теорій, методи цього регулювання залишалися постійними. Зростання трансграничних переміщень капіталу, розширення асортименту фінансових послуг, збільшення інвестицій у глобальні громадські блага, бурхливе зростання транснаціональних фінансових компаній створили нові форми суспільно-державного партнерства. Комплекс державних фінансових послуг – один із секторів української економіки, що найшвидше зростають. За рентабельністю він перебуває на другому місці після добувної промисловості. Проте український комплекс фінансових послуг усе ще не виконує свого основного призначення – не забезпечує перетворення заощаджень на виробничі інвестиції та їх ефективне використання. За конкурентоспроможністю цей комплекс, навіть в умовах макроекономічної стабілізації, багато в чому не відповідає вимогам інноваційної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельну основу нашого дослідження становлять теоретичні та методологічні принципи організації державного управління у сфері прогнозування та вдосконалення економічного механізму управління, що розкриваються у працях відомих вчених. Науковою основою виконання цих важливих державних завдань виступають передусім теоретичні напрацювання щодо механізмів державного управління, які містяться у працях Ю. Ковбасюка [1], В. Місюри [2], Ж. Ціллера [3] та ін.

Серед наукових напрацювань учених, в яких досліджено проблеми державних фінансових послуг та механізмів забезпечення фінансової безпеки держави, заслуговують на увагу праці [4–7].

Мета статті – аналіз та формування теоретичних засад підвищення якості механізмів державного регулювання ринку фінансових послуг України.

Виклад основного матеріалу. Комплекс фінансових послуг потребує особливого державного регулювання, оскільки використовує в основному засоби, що належать нефінансовим господарюванням суб'єктам і населенню. У державно-управлінських та економічних наукових виданнях аналізуються основні тенденції та шляхи розвитку світового й українського комплексу фінансових послуг в умовах глобалізації та інформатизації. Проте шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання суб'єктів зазначеного комплексу й основних видів фінансових послуг досі є предметом гострої дискусії.

Збільшення середнього віку населення, реформа пенсійної системи змінюють державно-управлінську функцію публічних фінансів. Усе більше коштів витрачається на виробництво неринкових за своєю природою суспільних благ. Соціальна політика держави переважно реалізується через систему фінансових послуг. Громадські фінанси визначають шляхи й засоби постіндустріального розвитку, докорінної модернізації економіки [1, 56].

Державне регулювання ринку фінансових послуг має свої особливості. Головна з них полягає в тому, що суб'єкти, які діють на цьому ринку, на відміну від виробників інших послуг, оперують в основному не власними ресурсами, а грошима, залученими в довічне управління (пай, позики тощо). Тому управління ризиками на цьому ринку має значення не лише для виробника фінансових послуг, але й для макроекономіки, оскільки криза може спричинити банкрутство як самого самого фінан-

сового інституту, так і розпад усього ланцюга економічних зв'язків і відносин. Асиметрія інформації, характерна для сучасного ринку в цілому, особливо велика й небезпечна на ринку фінансових послуг, де споживач, тим більше пересічний, не може заздалегідь оцінити надійність і якість наданої йому послуги.

Механізми державного регулювання ринку фінансових послуг набувають особливого значення в умовах його інформатизації та глобалізації, збільшення асортименту фінансових послуг і різноманіття їх виробників. Це особливо важливо в українських умовах, де клієнтами цього ринку досі були в основному юридичні, а не фізичні особи [6, 117].

В Україні ставки податку на прибуток від підприємницької діяльності й податок з доходів фізичних осіб одні з найнижчих в Європі. Тому наразі проблема не в їх подальшому зниженні, а в розвитку стимулюючих функцій оподаткування, покращанні адміністрування і ліквідації схем відходу від сплати податків, що порушують рівні умови конкуренції. Для сфери фінансових послуг найбільше значення має зменшення використання трансфертних цін і донарахування податків компаніям, що укладають угоди з компаніями, які розміщені в офшорних зонах.

Держава регулює діяльність суб'єктів фінансового ринку й окремі види фінансових послуг, передусім банківський сектор. Ринок фінансових послуг піддається мегарегулюванню, спрямованому на підтримку стійкості та стимулювання розвитку ринку в цілому. Серед основних засобів мегарегулювання виділяють механізми державного регулювання грошової пропозиції за допомогою кредитно-грошової, бюджетної, фіскальної, боргової, цінової, резервної й митної політики, попиту на гроші та швидкості їх повернення через посередництво загальної соціально-економічної, інвестиційної та промислової політики.

Також держава регулює діяльність виробників фінансових послуг на різних сегментах ринку й умови надання цих послуг споживачам. Кредитно-грошова політика – це дія держави щодо зміни кількості грошей, які перебувають в обігу, за допомогою їх емісії (операції на відкритому ринку), змін облікової ставки позикового відсотка, норми обов'язкових резервів для комерційних банків, а також умов емісії та обороту цінних паперів (акцій, облігацій, векселів, казначейських зобов'язань тощо), динаміки оптових і роздрібних цін [7, 78].

Важливою новою формою стимулюючого фінансування регіонів стали конкурси на бюджетні субвенції за приріст досягнень, а не їх абсолютний рівень, що дозволяє брати в них результативну участь депресивним регіонам. Стратегія розвитку українського фінансового ринку спрямована на його перетворення у головний механізм залучення інвестицій українськими компаніями, створення умов для ефективного інвестування приватних і пенсійних накопичень. Досі українські компанії лише отримували на місцевому ринку 10 % інвестицій для розвитку свого виробництва. У зв'язку з недосконалістю інфраструктури ринку і високими операційними витратами 75 % обсягу торгівлі українськими паперами припало на іноземні біржі. До 2019 р. заплановано повернути на вітчизняний ринок 70 % торгового обігу [4, 112].

Фінансово-економічні методи державного регулювання за своєю природою непрямі, тобто припускають не дозвільні, заборонні або вказівні дії державної влади, а створення економічної зацікавленості фірм і домогосподарств у реалізації пріоритетних національних проектів і програм забезпечення соціально-економічної

безпеки та стійкого соціального розвитку країни. До них належать бюджетне регулювання, що визначає розмір і структуру державних прибутків і витрат, у тому числі інвестиції та соціальну політику; управління державним боргом. При цьому важлива роль належить удосконаленню системи фінансування у сфері надання пільг і субсидій населенню [5, 276].

Принципову роль фінансової системи як деякого універсального регулівника ринкового простору закладено в здатності задовольняти економічні інтереси, що виступають головним мотивом будь-якого виду діяльності. Як уже зазначалося вище, прагнення отримати частку виробленого продукту у вигляді прибутку перетворилося на головну мету фінансових відносин, що виникають між різними суб'єктами господарської діяльності в ринковому середовищі, стало домінантною характеристикою функціонування національної фінансової системи. Завдяки відродженню інституту приватної власності економічні інтереси стали основною рушійною силою ринкового механізму, зумовили посилення ролі фінансів у формуванні умов існування і стійкого позитивного розвитку економіки. Хоча процес структурної перебудови української економіки ще не завершений і фінансові відносини до кінця не склалися, водночас можна стверджувати, що визначилась стержнева основа фінансової системи – задоволення економічних інтересів різного рівня та забезпечення фінансової безпеки держави й суспільства у формуванні якісних механізмів державного регулювання під час надання фінансових послуг [1, 23].

Від загального стану економіки і фінансової політики, що проводиться в державі через механізми державного регулювання фінансової системи, залежить фінансова безпека кожної людини. Тому вдосконалення таких механізмів сприятиме запобіганню, нівелюванню та усуненню фінансових загроз і забезпеченню фінансової безпеки.

Зважаючи на важливість проблем у сфері фінансової безпеки держави і забезпечення однозначності розуміння й розмежування явища “фінансова безпека” та процесу “забезпечення державної фінансової безпеки”, у межах даної статті автор пропонує такі термінологічні трактування понять “фінансова безпека” і “забезпечення державної фінансової безпеки”.

Фінансова безпека – захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави у фінансовій сфері від загроз, на основі якої стабільно й ефективно функціонує фінансова система країни і завдяки якій задовольняються соціально-економічні потреби суспільства, створюються передумови стійкого позитивного розвитку національної економіки.

Забезпечення державної фінансової безпеки – формування умов стабільного й ефективного функціонування фінансової системи країни (включаючи її грошову, бюджетну, кредитну, податкову і валютну складові), необхідної для задоволення соціально-економічних потреб суспільства і стійкого позитивного розвитку національної економіки.

Як видно із запропонованих визначень, в основі фінансової безпеки лежить збалансована державна фінансова система, структура якої має враховувати характер державного устрою. Структуризацію фінансової системи необхідно здійснювати для ефективного управління процесом забезпечення фінансової безпеки. Під

управлінням фінансовою безпекою розуміється процес забезпечення фінансової безпеки за рахунок заходів, методів і засобів захисту економічних інтересів різного рівня (загальнонаціонального, регіонального і місцевого) [1].

Пріоритетність же виявлення загроз ґрунтується на підході, за якого “чим менше загроз для фінансів, тим більша віддача від них”. Із цим аргументом можна було б погодитися, якби сучасна українська економіка формувалася еволюційно, коли кожен етап її розвитку супроводжувався адекватним удосконаленням нормативно-правової бази, що регламентує господарську діяльність. За допомогою методів статистичного аналізу для забезпечення державної безпеки необхідно не просто класифікувати негативні ситуації, які перешкоджають розвитку держави в мирний час і в надзвичайних ситуаціях, але й адекватно реагувати на внутрішній і зовнішній негативний вплив у фінансовій сфері. Тоді згідно з чинними юридичними нормами негативна дія отримувала б належну оцінку, відповідно до якої вживалися б належні заходи протидії. У нашій країні ситуація із фінансовою безпекою дещо інша. Вона ускладнюється тим, що досі, вже не один десяток років, в економіці відбуваються структурні зміни, але так і не сталася стабілізація фінансових відносин. Ці зміни треба дуже точно оцінювати з погляду спроможності модифікувати фінансові відносини та забезпечувати умови існування і стійкого позитивного розвитку національної економіки.

У фундаментальному дослідженні “Глобалізація і національні фінансові системи” експерти фінансового відділу Всесвітнього банку, говорячи про країни, які розвиваються, зазначають, що національний підхід до організації фінансової системи, ймовірно за все, відбиває не лише прагнення встановити національну ідентичність, а також виходить із необхідності фінансувати державний апарат і переважаючи на той час стратегію довгострокового економічного розвитку, в основі яких лежало імпортозаміщення з опорою на державний сектор економіки. У цьому дослідженні підкреслюється, що така інституціональна організація була подібна до організації фінансових систем у промислових країнах у період індустріалізації.

У цитатах, що наводяться, немає жодного слова про фінансову безпеку, але в них міститься подвійна вказівка на зв'язок між довготерміновим економічним розвитком і станом фінансової системи, й так само на посилення цього зв'язку в періоди структурної перебудови економіки. Тобто із процитованого виходить, що видозміна економічних відносин потребує насамперед такої організації національної фінансової системи, яка б найбільше цьому завданню відповідала. З усього цього можна зробити висновок, що на стадії модифікації національної економіки слід надати пріоритет проблематиці ендогенних процесів у фінансових відносинах, які на цьому етапі найбільше відповідають розвитку фінансової безпеки.

Стратегія фінансової безпеки покликана забезпечувати досягнення основних цілей національної економічної безпеки із захисту економічних інтересів держави. Тому стратегія фінансової безпеки має повною мірою враховувати економічні інтереси регіонів [3], а також забезпечувати постійний моніторинг і контроль фінансових потоків на рівні держави. При цьому доцільно ширше застосування механізмів державного фінансового контролю [3; 4], які здатні забезпечити протидію розпошенню державних коштів і формуванню тіньових фінансових потоків. Тому

вважаємо, що ефективним механізмом забезпечення фінансової безпеки в сучасних умовах є механізм протидії фінансовим порушенням, що базується на методах оцінювання та управління ризиками.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Загалом фінансові відносини, котрі в умовах ринку є найважливішими економічними відносинами, необхідні для формування, розподілу й використання грошових коштів з метою виконання основних функцій і завдань держави: створення сприятливих умов для розширеного відтворення і задоволення соціально-економічних потреб суспільства. Саме від рівня розвитку фінансових відносин шляхом надання фінансових послуг, що забезпечують державі здатність і в мирний час, і в надзвичайних ситуаціях адекватно реагувати на внутрішні й зовнішні негативні дії на економіку, залежить стан національної фінансової безпеки.

Фінансова безпека досягається діяльністю у фінансовій сфері й у пов'язаних із нею сферах: виробничій, соціально-економічній, зовнішньоекономічній тощо. Тому концепція і стратегія забезпечення державної фінансової безпеки відображаються в концепції і стратегії економічної безпеки держави, в її економічній, бюджетній і грошово-кредитній політиці.

Нині в нашій країні провідником руху грошових коштів, що формують фінансові потоки, є чотиріпотокова фінансова система, яка ускладнює процес надання фінансових послуг і потребує нагального вдосконалення. Шляхи реорганізації фінансової системи України та її адаптації до міжнародних норм і стандартів можливі за умови подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Ковбасюк Ю. В. Європейський банк реконструкції і розвитку: аспекти діяльності : монографія / Ю. В. Ковбасюк. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 268 с.
2. Місюра В. Взаємодія як визначальний принцип державного управління в умовах громадянського суспільства / В. Місюра // Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (31 травня 2005 р., Київ). – К. : Вид-во НАДУ. – 2005. – Т. 1. – С. 241.
3. Основи державного управління: організаційні структури та фінансовий контроль / [Ціллер Ж., Гавенс Г., Макгуган А. та ін.]. – К. : Центр адаптації держ. служби до стандартів Європ. Союзу, 2010. – 206 с.
4. Зіміна І. А. Державний фінансовий контроль : [навч. посіб.] / І. А. Зіміна, О. С. Корнієнко, А. О. Трофімов ; Нац. ун-т кораблебудування ім. С. О. Макарова, Ін-т післядиплом. освіти. – Миколаїв : НУК, 2008. – 209 с.
5. Івашова Л. М. Удосконалення системи фінансування у сфері надання пільг та субсидій населенню на прикладі Дніпропетровської області / Л. М. Івашова // Фінансова система регіонів: проблеми та перспективи : монографія / колектив авторів за заг. ред. А. Б. Кондрашихіна. – К. : Вид-во АМУ, 2013. – 388 с.
6. Орлюк О. П. Фінансове право : навч. посібник / Орлюк О. П. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.
7. Розпутенко І. В. Економічне зростання в Україні: проблеми і здобутки : метод. вказівки / Розпутенко І. В. – К. : К.І.С., 2001. – 135 с.